

Nr 756

Av herr Ahlmark, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 27, med förslag till ändringar i regeringsformen, m. m.

Den författningsreform som nu skall genomföras kommer att fördjupa den svenska folkstyrelsen på riksplanet. Enkammersystem, direkta val, val av hela riksdagen på en och samma gång, ett mer rättvist valsätt — dessa krav har i många år ställts av den liberala rörelsen och på en rad väsentliga punkter motarbetats av socialdemokratin. När de nu som följd av folkpartiets opinionsbildning, oppositionens enighet och valutgången 1966 kan genomföras innebär det att väljarnas möjlighet att påverka landets styrelse väsentligt ökar

Men priset för dessa reformer är dyrt. Den gemensamma valdagen kommer sannolikt att ställa kommunalpolitiken i skuggan av rikspolitiken. Varje val gäller förnyelse av *hela* riksdagen och avgör följaktligen regeringsfrågan. Det är svårt att tro att de lokala frågorna då får det utrymme de förtjänar. Väljarnas möjlighet att ställa kommunalpolitikerna till svars för vad de gjort och inte gjort blir inte stora. Partierna får svårt att nå ut till allmänheten med synpunkter på den kommunala politiken i ett läge då den dominerande propagandan gäller regeringsmakten. Jag kan därför instämma med Svenska stadsförbundet när det i sitt remissvar om grundlagberedningens betänkande uttrycker stor oro över den gemensamma valdagen. "Icke blott ur specifikt kommunala utan även ur allmänt demokratiska och samhällliga synpunkter vore det enligt styrelsens uppfattning olyckligt, om denna utveckling mot en ökande dominans i valrörelsen av de rikspolitiska frågorna på bekostnad av de kommunalpolitiska skulle ytterligare förstärkas genom införandet av en gemensam valdag."

Det valtekniska sambandet mellan riks- och kommunalval och dess betydelse för den kommunala demokratin var en av huvudfrågorna i 1966 års valrörelse. Oppositionen var enig i sin kritik mot tanken att kommunalvalen också skulle gälla riksdagens sammansättning. I valet fick sedan de icke-socialistiska partierna omkring 300 000 röster mer än socialdemokratin. Enligt min mening var det därvid naturligt att inget krav längre kunde resas på sammankoppling av riksdagsval och kommunalval.

Tyvärre kom valutslaget inte att tillräckligt påverka uppgörelsen i författningsfrågan. Regeringen satt kvar och lyckades ställa den gemensamma valdagen som villkor för att över huvud gå med på en författ-

ningsreform. Jag ansåg, och anser, att de tre oppositionspartierna alltför litet utnyttjade det nya politiska läge som valutgången skapade och alltför snabbt anpassade sig till en situation då gemensam valdag blev priset för att få en reform. Socialdemokratin hade inte längre någon politisk eller moralisk rätt att kräva att det kommunala valsambandet efter valet skulle spela en central roll i författningsdebatten. Jag motsatte mig därför en överenskommelse om gemensam valdag och reserverade mig i folkpartiets riksdagsgrupp mot uppgörelsen. Men huvudansvaret för den gemensamma valdagen ligger självfallet på det parti som ställt den som villkor för en reform: på det socialdemokratiska partiet.

Den gemensamma valdagen är nu ett politiskt faktum, och partierna kommer naturligtvis att hålla fast vid den överenskommelse som träffades förra året. Vi kan utgå från att den reform som nu genomförs innehåller gemensam valdag för riksdags- och kommunalval. Vad kommer det att innebära för möjligheterna till en effektiv kommunal demokrati?

Mitt svar är redan lämnat: de kommunala frågorna kommer i skuggan av rikspolitiken, och väljarnas möjlighet att utkräva ansvar av de lokala och regionala makthavarna blir liten. Men justitieministern ser inte frågan på samma sätt. Han säger i stället att "riskerna för en ogynnsam utveckling i detta hänseende överskattats av den gemensamma valdagens kritiker". Man kan utgå från att "de politiska partierna känner sitt ansvar för den kommunala självstyrelsen och beaktar behovet av en avvägning mellan rikspolitik och kommunalpolitik i valrörelserna. I den mån det i kommunerna förekommer lokala frågor som är omstridda och som kan fånga väljarnas intresse, kommer dessa frågor att föras ut i valstriden även om kommunalvalen hålls samtidigt med riksdagsvalen. Det råder inte några delade meningar mellan partierna om det angelägna i att begagna alla möjligheter att stimulera medborgarnas intresse för kommunalpolitiken och hålla den kommunala demokratin levande". (S. 192—193.)

Dessa meningar är visserligen fyllda med oklarheter: vad krävs av en kommunal fråga som "kan fånga väljarnas intresse" i ett system med gemensam valdag, vad menar propositionen med "kommunal demokrati", vilken "avvägning" mellan riks- och kommunalpolitik tänker sig regeringen, etc.? Men det allmänna intrycket är klart. Propositionen gör gällande att valrörelserna med gemensam valdag i viktig utsträckning kommer att handla om lokala frågor, att partierna kommer att se till att så sker och att det inte blir dominans för rikspolitiken.

Jag tror att regeringen här har fel och att den gemensamma valdagens kritiker har rätt. Det var också statsministerns mening för fyra år sedan. På den socialdemokratiska partikongressen 1964 förklarade Tage Erlander att "jag slåss för ett kommunalt samband, där kommunerna kan leva

sitt liv ungefär som nu och får ytterligare förstärkning av möjligheterna att utföra en gärning. Slår vi ihop valen så till den grad att valdagen blir gemensam — — — har vi kommit därhän att det inte längre är två jämställda parter som agerar, utan då är kommunalpolitiken ett annex till rikspolitiken, och det var inte meningen." Statsministern ansåg vid den tidpunkten att gemensam valdag var "en dålig lösning". De optimistiska omdömena i propositionen överensstämmer inte heller med de erfarenheter vi hittills haft av de s. k. kommunalvalen, som på grund av sin betydelse för första kammarens sammansättning blivit kombinerade riksdags- och kommunalval.

1970 års val kan komma att ge besked om vilken bedömning som är riktig. Hur stor roll kommer de kommunala problemen att spela i 1970 års valrörelse, som samtidigt gäller riksdagens, landstingens samt stads- och kommunalfullmäktiges sammansättning?

Den frågan bör bli föremål för en bred statsvetenskaplig undersökning. Ett forskningslag bör få i uppdrag att studera hur de kommunala frågorna påverkat valdebatten och (bl. a. genom opinionsundersökningar) mäta hur de influerat valet. Hur mycket av valpropagandan gäller problem som beslutats i den egna kommunen? Hur mycket skriver tidningarna om sådana frågor? Hur mycket av debatterna i radio och TV gäller de problemen? Vilka frågor anser väljarna vara viktigast för deras röstande? Hur många väljare har påverkats av lokala problem som handläggs av kommunala organ? Hur stor del av partiernas propaganda har ägnats de egna insatserna på det kommunala planet? Hur mycket av polemiken mot andra gäller motståndarnas agerande i kommunalpolitiken? Etc. (Exempel på liknande frågeställningar återfinns i bilagorna till länsdemokratiutredningens betänkande, SOU 1965: 54.) Kanske kan ett sådant forskningslag före valet uppställa vissa kriterier för olika typer av "kommunal demokrati" och undersöka i vilken utsträckning dessa kriterier uppfylls.

Det vore självfallet av utomordentligt värde att få frågorna ovan besvarade och ta del av en utförlig analys av kommunalpolitikens betydelse i 1970 års valrörelse. Det skulle ge ett bättre underlag för den fortsatta debatten om den kommunala demokratin. En sådan undersökning kan också ge vägledning för frågan om Sverige också i många kommande val ska ha ett system med gemensam valdag.

Riksdagen bör därför uppdra åt regeringen att ta initiativ till en sådan undersökning. Vare sig man delar omdömena i proposition nr 27 eller instämmer med kritikerna borde det vara av värde att få bedömningarna prövade i 1970 års val och få en genomlysning av det problem, som så mycket av debatten om vår kommande författning kretsat kring.

Under hänvisning till motiveringen ovan yrkar jag,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om initiativ till en bred, vetenskaplig undersökning om kommunalpolitikens roll i 1970 års valrörelse.

Stockholm den 27 februari 1968

Per Ahlmark (fp)
